

GEBĖJIMŲ STIPRINIMAS ŽIEDINĖMS SAVIVALDYBIŲ PASLAUGOMS

Rasa Žilienė
Klaipėdos universitetas
rasa.zilienne@ku.lt

IVADAS

Aktualumas. Žiedinės ekonomikos įgyvendinimas savivaldybių paslaugų sektoriuje tampa būtinu siekiant mažinti atliekų kiekius, resursų naudojimo kaštus ir didinti tvarumo rodiklius regioniniu bei vietos mastu. Atliekami taikomojo pobūdžio tyrimai rodo didėjančią savivaldybių ir jų įmonių susidomėjimą ŽE taikymu, tačiau jų pasirengimas išlieka nevienodas ir reikalauja tikslinės intervencijos.

Tyrimo problema. Nors ŽE principai yra žinomi ir palaikomi, savivaldybėms trūksta praktinių gebėjimų, finansinių ir technologinių išteklių bei metodinių gairių sisteminiam ŽE diegimui municipalinių paslaugų sektoriuje. Todėl išlieka atotrūkis tarp deklaruojamų tvarumo siekių ir realių įgyvendinimo praktikų.

Tikslas - įvertinti savivaldybių ir municipalinių paslaugų organizacijų ŽE žinių, patirties bei mokymosi poreikius, siekiant sukurti įrodymais grįstas gebėjimų stiprinimo priemones.

Uždaviniai:

- Įvertinti ŽE suvokimą ir taikymo lygį municipalinių paslaugų organizacijose.
- Identifikuoti esminius ŽE diegimo barjerus ir skatinamuosius veiksnius.
- Nustatyti prioritetines kompetencijų bei mokymo temų sritis.
- Formuoti rekomendacijas praktiniam gebėjimų stiprinimui ir paramos mechanizmomams.

Tyrimo metodika. 2025 m. buvo atlikta tarptautinė apklausa (Lietuvoje, Lenkijoje, Švedijoje ir Danijoje), kurioje dalyvavo 59 savivaldybių sektoriaus atstovai (LT – 10, PL – 24, SE – 14, DK – 11): savivaldybių administracijos, municipalinės paslaugų ir komunalinių įmonių bei jų asociacijų atstovai. Duomenys rinkti struktūruotu el. klausimynu, sudarytu iš 7 teminių dalių ir 28 uždaro bei atviro tipo klausimų (Likerto skalės, daugybinio pasirinkimo ir atvirų atsakymų laukų). Apklausa buvo anoniminė, kvietimai platinti per projekto partnerių tinklus ir asociacijas. Gauti duomenys analizuoti taikant aprašomąją statistiką, kryžmines lenteles ir kokybinę atvirų atsakymų teminę analizę, papildomai atlikta gautų rezultatų atskirose šalyse lyginamoji analizė. Tyrimą inicijavo ir atliko Klaipėdos universiteto SHMF Vadybos ir ekonomikos katedros mokslininkų komanda.

Teorinės prielaidos

Žiedinės ekonomikos (ŽE) samprata mokslinėje literatūroje apibrėžiama kaip sisteminis perėjimas nuo linijinio „paimti–pagaminti–išmesti“ modelio prie ciklinių išteklių srautų, orientuotų į resursų išsaugojimą, prevenciją, pakartotinį naudojimą ir regeneraciją (Pearce & Turner, 1990; Murray, Skene & Haynes, 2017). Geissdoerfer et al. (2017) ŽE pristato kaip tvarumo paradigimą, integruojančią ekonominius, aplinkosauginius ir socialinius tikslus, todėl ji apima ne tik technologinius, bet ir organizacinius bei valdymo pokyčius.

Viešojo valdymo ir tvarumo perėjimo tyrimai akcentuoja savivaldybių svarbą, nes jos koordinuoja pagrindines infrastruktūros ir paslaugų sistemas (Loorbach, 2010; Markard, Raven & Truffer, 2012). Transformacijai būtini ne tik finansiniai ir techniniai resursai, bet ir instituciniai mokymosi mechanizmai, kompetencijų plėtra, bendradarbiavimas bei eksperimentinis politikos diegimas (Kemp, Schot & Hoogma, 1998; Kattel & Mazzucato, 2018).

Svarbi teorinė kryptis sieja ŽE su bendrakūros ir inovacijų valdymo principais. Ansell & Torfing (2021) pabrėžia, kad viešojo sektoriaus inovacijų sėkmę lemia daugiaryšis suinteresuotųjų šalių įsitraukimas ir eksperimentavimas, o gebėjimų stiprinimas laikomas būtina sisteminio pokyčio sąlyga (Argyris & Schön, 1996; UNDP, 2009; Senge, 2006).

Pagrindinės prielaidos:

- ŽE yra sisteminė transformacija, o ne vien technologinė ar atliekų tvarkymo iniciatyva.
- Transformacijos sėkmę lemia instituciniai gebėjimai, mokymasis ir bendrakūra, o ne tik finansavimas ar infrastruktūra.
- Savivaldybės yra centriniai pokyčio veikėjai, nes valdo esmines paslaugų sritis ir viešojo intereso procesus.
- Gebėjimų stiprinimas yra būtina sąlyga tvarių ŽE sprendimų įgyvendinimui ir jų mastelio didinimui.

Šios teorinės kryptys glaudžiai dera su KU komandos atlikto tyrimo duomenimis: respondentai iš keturių šalių nurodė, kad ŽE suvokimas yra vidutinio lygio, o įgyvendinimas – fragmentuotas ir apsiribojantis atliekų, vandens, energijos ar žaliųjų atliekų sritimis. Tarp dažniausių kliūčių buvo įvardyti finansavimo, žinių, infrastruktūros ir reguliacinio aiškumo trūkumai, kas tiesiogiai atitinka transformacijų valdymo teorijų teiginius, kad sisteminiams pokyčiams būtinas nuoseklus gebėjimų stiprinimas ir palaikomoji institucinė ekosistema. Taip pat tyrimo dalyviai prioritetu įvardijo praktinį, o ne teorinį mokymąsi, sutampantį su mokančios organizacijos ir refleksyvios praktikos modeliais.

1 lentelė. Žiedinės ekonomikos įgyvendinimo teorinės prielaidos savivaldybių paslaugų kontekste

Teorinė kryptis	Pagr. autoriai ir metai	Sąsaja su tyrimu
Perėjimo prie tvarumo ir ŽE valdymas	Loorbach (2010); Markard et al. (2012); Kemp et al. (1998); OECD (2020)	Tyrimas atskleidžia ankstyvą ir nevienodą ŽE brandą – būdingą pereinamajam etapui.
ŽE viešajame sektoriuje ir savivaldybėse	Pearce & Turner (1990); Murray et al. (2017); OECD (2020)	Respondentai ŽE dažniausiai taiko tik pavienėse paslaugų srityse (atliekos, vanduo, energija).
Viešojo sektoriaus inovacijų bendrakūra	Ansell & Torfing (2021); Ansell (2022)	Tyrimas pabrėžia poreikį mokymuisi iš praktikų, partnerių ir lygiaverčių institucijų.
Organizacinis mokymasis ir transformacija	Argyris & Schön (1996); Senge (2006); Scipioni et al. (2021)	Respondentai prioritetizuoja praktinį mokymąsi, tyrimas parodo žinių trūkumą.
Institucinė gebėjimų plėtra ir politika	UNDP (2009); Kattel & Mazzucato (2018)	Gebėjimų ir finansavimo trūkumai identifikuojami kaip pagrindiniai barjerai.

Tyrimo rezultatai

Tarptautinė apklausa (dalyvavo Lietuvos, Lenkijos, Švedijos, Danijos atstovai) atskleidė netolygų, tačiau augantį pasirengimą diegti žiedinės ekonomikos (ŽE) principus savivaldybių paslaugose. ŽE suvokimas bendrai vertinamas kaip vidutinis, tačiau įgyvendinimas išlieka fragmentiškas – dauguma organizacijų ŽE taiko tik pasirinktinėse srityse, tokiose kaip atliekų, energijos, vandens ar žaliųjų atliekų tvarkymas.

Mokymosi poreikiai yra aiškiai orientuoti į praktiką. Savivaldybių atstovams svarbiausia mokytis apie praktinius ŽE taikymo sprendimus, finansavimo instrumentus, žiedinius verslo modelius, atliekų mažinimo strategijas bei technologinius sprendimus. Pageidaujamos mokymosi formos: praktiniai seminarai, vizitai į realius ŽE pavyzdžius, tarpusavio patirties mainai ir trumpi nuotoliniai moduliai.

Informuotumas ir įgyvendinimas:

- ŽE suvokimas yra vidutinis, tačiau įgyvendinimas – dalinis ir netolygus.

- ŽE daugiausia taikoma atliekų, energijos, vandens ir žaliųjų atliekų tvarkymo srityse.

- Danija ir Švedija pasižymi aukštesniu brandos lygiu; Lietuva ir Lenkija – ankstyvojoje perėjimo stadijoje.

Pagrindinės kliūtys: nepakankamas finansavimas ir investiciniai resursai, ribotos techninės žinios ir įgūdžiai, neužtikrinta infrastruktūra ir technologijos, neaiški ar fragmentiška teisinė ir politikos bazė.

Prioritetiniai mokymosi poreikiai:

- Praktiniai ŽE taikymo sprendimai savivaldybių paslaugose.
- Finansavimo šaltiniai ir galimybės (ES / nacionaliniai).
- Žiediniai verslo ir bendradarbiavimo modeliai.
- Atliekų mažinimo ir pakartotinio naudojimo sprendimai.
- Technologiniai ir pilotiniais projektais grindžiami sprendimai.

Pageidaujamos mokymosi formos: kontaktiniai praktiniai mokymai ir dirbtuvės, vizitai į įmones su realiais ŽE pavyzdžiais, tarpinstituciniai ir tarpvalstybiniai patirties mainai, trumpi, lankstūs nuotoliniai moduliai, mentorystė projektų planavimui.

Apibendrinant, rezultatai rodo aiškų poreikį kryptingoms, įrodymais grįstoms kompetencijų stiprinimo programoms, kurios padėtų plėtoti ŽE pilotus ir spartinti perėjimą prie žiedinių savivaldybių paslaugų sistemų. Savivaldybių atstovai yra motyvuoti, tačiau tam būtinas pajėgumų stiprinimas, praktiniai įrankiai ir sisteminga įgyvendinimo pagalba.

Circular MuSe

Interreg

Co-funded by
the European Union

South Baltic

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados: 1. Savivaldybės ir komunalinių paslaugų organizacijos rodo didelį susidomėjimą žiedine ekonomika, tačiau įgyvendinimas vis dar ankstyvojoje ir fragmentuotoje stadijoje. 2. Pažangą lėtina finansavimo trūkumai, ribotos techninės žinios ir nepakankama infrastruktūra, ypač mažesnėse savivaldybėse. 3. Žiedinės ekonomikos praktikos labiausiai matomos atliekų, žaliųjų atliekų, vandens ir energijos valdymo paslaugose, o visiška tarpsektorinė integracija dar tik formuojasi. 4. Respondentai pirmenybę teikia praktiniam, kontekstui pritaikytam mokymui, o ne vien teoriniam rengimui.

Rekomendacijos: 1. Diegti modulinio pobūdžio, praktika grįstus gebėjimų stiprinimo sprendimus ir mažų kaštų, lengvai pritaikomas žiedinės ekonomikos iniciatyvas. 2. Gerinti prieigą prie finansavimo gaires teikiančių priemonių ir projektų rengimo pagalbos. 3. Skatinti tarpusavio mokymąsi, tarpvalstybinę patirtį bei ekspertų mentorystę. 4. Pradėti pilotinius projektus prioritetinėse srityse, siekiant parodyti pamatuojamus rezultatus. 5. Tobulinti politikos įgyvendinimo priemones, įskaitant viešuosius pirkimus, medžiagų standartus ir stebėsenos sistemas.

LITERATŪRA

1. Argyris, C., & Schön, D. (1996). Organizational learning II: Theory, method, and practice. Addison-Wesley. 2. Ansell, C. (2022). Public governance as co-creation: A strategy for solving public problems. Cambridge University Press. 3. Ansell, C., & Torfing, J. (2021). Public governance as co-creation: A strategy for solving public problems. Oxford University Press. 4. Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N., & Hultink, E. J. (2017). The circular economy – A new sustainability paradigm? Journal of Cleaner Production, 143, 757–768. 5. Kattel, R., & Mazzucato, M. (2018). Mission-oriented innovation policy and dynamic capabilities in the public sector. Industrial and Corporate Change, 27(5), 787–801. 6. Kemp, R., Schot, J., & Hoogma, R. (1998). Regime shifts to sustainability through processes of niche formation: The approach of strategic niche management. Technology Analysis & Strategic Management, 10(2), 175–195. 7. Loorbach, D. (2010). Transition management for sustainable development: A prescriptive, complexity-based governance framework. Governance, 23(1), 161–183. 8. Markard, J., Raven, R., & Truffer, B. (2012). Sustainability transitions: An emerging field of research and its prospects. Research Policy, 41(6), 955–967. 9. Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The circular economy: An interdisciplinary exploration of the concept and application in a global context. Journal of Business Ethics, 140(3), 369–380. 10. OECD. (2020). The circular economy in cities and regions: Synthesis report. OECD Publishing. 11. Pearce, D., & Turner, R. (1990). Economics of natural resources and the environment. Johns Hopkins University Press. 12. Scipioni, A., Manzardo, A., Mazzi, A., & Pamploni, A. (2021). Organizational learning processes to support circular economy implementation: A systematic literature review. Sustainability, 13(5), Article 2577. 13. Senge, P. (2006). The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. Doubleday. 14. UNDP. (2009). Capacity development: A UNDP primer. United Nations Development Programme.